

EL DEBAT A CATALUNYA

El dret a l'autodeterminació com a punt d'inici i sortida del conflicte

Tània Verge Mestre

Jordi Matas, Marc Marsal, Tània Verge, Marta Alsina i Josep Pagès, membres de la Sindicatura Electoral del referèndum de l'1-O encausats per la fiscalia, són rebuts pel president de la Generalitat, Quim Torra. Barcelona, 13 de novembre de 2018. Il·lustració: Marc Torices

Com a politòloga feminista, comparteixo la idea que és sempre un acte d'honestedat explicitar des de quin posicionament es parla. És com a feminista, d'esquerres i independentista -encausada per haver format part de la Sindicatura Electoral de l'1 d'octubre- que responc a les preguntes plantejades. A aquestes alçades del conflicte, tota neutralitat partirà indefectiblement d'una posició situada.

Quin és el punt de partida del conflicte? Què haurien d'haver fet les parts per evitar la situació actual?

Malgrat que s'hagi establert la sentència del Tribunal Constitucional com a punt de partida del conflicte, el seu origen va molt més enllà del 2010. Es tracta d'una doble dinàmica estructural inherent a l'Estat espanyol: incapacitat de reconèixer i respectar les minories nacionals, d'una banda, i la sistemàtica vulneració de l'autonomia dels territoris que

composen l'Estat, d'altra banda. La confusió banal –és a dir, naturalitzada o inconscient- o deliberada de l'estat amb la nació de la major part de la classe política, del sistema mediàtic, del sistema judicial i de l'acadèmia espanyola distorsiona qualsevol debat i és la veritable llavor del conflicte. Entenent que la Constitució prefigura la nació espanyola i llur supremacia sobre la resta de pobles de l'Estat, han buidat de contingut la idea de l'Espanya plurinacional i totes aquelles expressions que vagin més enllà del folklore són percebudes com una amenaça. Sostenint que el dret a l'autogovern prové de la Constitució, com a expressió de la sobirania de la nació espanyola, Espanya es concep com un estat unitari que es descentralitza i on els drets de les altres nacions emanen d'aquesta decisió sobirana. Per tant, totes aquelles reivindicacions de major autogovern són percebudes com un xantatge o com un reclam de privilegis. Que per justificar aquestes premisses es posi la Constitució com a element superior al principi democràtic, quan s'hauria de poder dialogar i plantejar alternatives, és simplement una aberració democràtica.

La veritable llavor del conflicte, que distorsiona qualsevol debat, és la confusió banal o deliberada de l'estat amb la nació de la major part de la classe política, del sistema mediàtic, del sistema judicial i de l'acadèmia espanyola

Com afirmava Caminal en la seva *Trilogia federal: tres cartes de un federalista catalán* (2013), la cultura política i intel·lectual espanyola ha internalitzat l'equació entre modernitat i igualtat com a unitat, com a indivisibilitat de la nació espanyola. Deia, “la unió voluntària només és possible si es produeix un igual reconeixement per a tots amb la seva identitat d'origen. El sentiment de pertinença compartit sorgeix quan existeix aquesta igualtat”. Així, doncs, la manera en què un estat reconegui i acomodi les minories nacionals determinarà l'autodeterminació que aquestes persegueixen: una descentralització més o menys profunda, un pacte federal, una lliure associació o la independència. Per això, el tipus de configuració de la comunitat nacional (el reconeixement) i el de la comunitat política (l'acomodament territorial) estan íntimament relacionats. És, doncs, la fallida d'Espanya com a comunitat nacional i com a comunitat política que nega i vulnera el dret a l'autodeterminació la que ha suposat el punt de partida del conflicte.

Què ha fet bé i malament cadascuna de les parts?

La càrrega principal de la prova –del conflicte, en aquest cas- i de la responsabilitat d'evitar-lo, o si més no de gestionar-lo democràticament, en la meua opinió, recau en la majoria nacional i en l'Estat sobre la qual es recolza. Quan una minoria nacional no pot exercir vet sobre decisions que violen el seu autogovern, quan s'imposa via judicial un Estatut contra la voluntat del Parlament i de la ciutadania, quan es convida a defensar al Congrés una proposta de referèndum que, previ al debat, ja en té determinat el resultat –i recordem que dues de les tres persones que el 2014 van demanar a la càmera baixa espanyola que es transferís a la Generalitat la capacitat de convocar un referèndum estan

preses (Jordi Turull) o exiliades (Marta Rovira)– la retirada del consens al poder establert resulta inevitable. De fet, aquest dret de la ciutadania és la base de tots els altres drets, com estableix el preàmbul de la Declaració Universal dels Drets Humans. Per això resulta tan gratuït i intel·lectualment mandrós parlar de referèndum il·legal o de cop d'estat. Res ha estat més unilateral que la ruptura del pacte territorial i la negativa al diàleg per part de l'Estat.

La resposta de l'Estat a la convocatòria del referèndum d'autodeterminació de Catalunya no ha estat digne d'una "democràcia exemplar". Bé podria haver permès la seva celebració però ignorar-ne els resultats, com també podria haver escoltat els resultats sense acceptar-ne el seu caràcter vinculant, establint algun tipus de negociació per donar sortida al clam de tres quartes parts de la població catalana que vol decidir lliurement el seu futur. En canvi, la resposta ha estat basada en la dominació, combinant repressió política (dissolució "temporal" de l'autogovern), repressió policial (incloent l'atonyinament de votants, el tancament de webs, la suspensió d'actes polítics, i identificacions, registres i detencions arbitràries) i repressió judicial (persecució penal del debat parlamentari, prohibició de la investidura de candidats que no tenien els seus drets polítics restringits, desplegament d'una causa general amb més de 1.000 persones imputades, empresonament de càrrecs polítics i de líders d'organitzacions socials per delictes inventats, i exilis forçats).

Resulta gratuït i intel·lectualment mandrós parlar de referèndum il·legal o de cop d'estat. Res ha estat més unilateral que la ruptura del pacte territorial i la negativa al diàleg per part de l'Estat

Tota una vulneració de drets humans beneïda per tota la dreta i també per bona part de l'esquerra política i cultural i de l'acadèmia espanyola. Es fa molt difícil entendre l'aval i la justificació a una resposta autoritària en nom de la unitat nacional, partint d'una interpretació sui generis d'una suposada "legítima defensa de l'estat de dret", la qual nega l'existència de presos i preses polítics –perquè la justícia ja "corregiria" qualsevol potencial abús en les detencions– i contribueix a criminalitzar la protesta i la desobediència civil exercida per més de dos milions de persones. Això sense entrar a valorar la lamentable acusació que l'independentisme ha despertat l'extrema dreta. Imagino que els fets més recents, on la coordinació de l'extrema dreta política i judicial ha afectat a forces no independentistes, demostra la feblesa d'un argument en el segon país on més cossos de dissidents romanen enterrats a les cunetes i on la sacralitzada transició no va retre comptes amb el passat feixista de l'estat.

La ingenuïtat de l'independentisme l'any 2017, no només dels partits polítics i de les grans entitats sobiranistes sinó d'una majoria de la població que defensa aquesta opció, basada en la infravaloració de fins a on podria arribar la repressió i la sobrevaloració del suport que podria arribar de l'exterior, especialment en el cas que aquesta deriva autoritària es produís, no pot tenir el mateix pes en la llista d'errors als que ha comès l'Estat. Les rivalitats entre les principals formacions polítiques sobiranistes i la repressió de l'Estat

-que no amaga que un dels resultats buscats és la divisió interna del sobiranisme-
dificulten sense cap mena de dubte retre comptes de les decisions adoptades, incloent la
definició d'uns terminis per assolir la independència de factibilitat dubtosa. Post 1
d'octubre caldria haver sabut trobar l'espai per identificar una diagnosi comuna entre tots
els partits sobiranistes i les principals entitats sobre les expectatives generades pel
referèndum, les quals no es podrien complir sense l'acceptació de la votació per part de
l'Estat espanyol, entre les quals hi havia la creació d'estructures d'estat. També caldria
haver consensuat quines conseqüències polítiques es derivaven del referèndum,
especialment a partir del nivell de participació obtingut, el qual és elevat per les
circumstàncies adverses sota les quals es va celebrar però insuficient per a implementar-ne
els resultats. El legitimisme que ha adoptat una part de l'independentisme només ha
contribuït a avivar la rivalitat partidista. Més complicat de valorar és la declaració
unilateral d'independència, perquè cal tenir en compte les emocions i el context del
moment. Una primera qüestió té a veure amb si valia la pena fer una DUI que no seria
defensada des de les institucions, especialment un cop descartada la mobilització i
resistència permanent, amb el potencial cost reputacional que aquesta decisió podria tenir
a nivell intern i extern. També cal tenir en compte, però, que l'Estat va avisar per activa i
per passiva que no aturaria l'execució de l'article 155, ni les causes judicials o la presó
preventiva que ja s'havia imposat a Jordi Cuixart i a Jordi Sánchez.

És igualment discutible la tesi que la simpatia dels sectors contraris a la independència
amb la causa de l'autodeterminació seria avui més elevada de no haver-se produït la DUI.
Crec que la simpatia tindria més a veure amb poder-se haver sentit partícip d'un procés
deliberatiu o pre-constituent, al marge de quin fos el resultat del referèndum, sobre el futur
del país que es pretenia construir. No parlo dels partits mal anomenats
"constitucionalistes", és a dir, dels partits unionistes o nacionalistes espanyols, sinó de la
ciutadania que no era favorable a la independència o que no tenia un posicionament
clarament definit. Evidentment, la negativa de l'Estat espanyol a acceptar el dret a decidir
va impedir poder celebrar a Catalunya un debat serè, sectorialitzat, territorialitzat i
àmpliament participat, però les desavinences entre els partits sobiranistes i la pròpia
manca de definició programàtica d'alguns partits també van fer fracassar els intents de
procés participatiu organitzats des de la societat civil.

Com aconseguir que les forces independentistes, catalanistes i constitucionalistes de totes les tendències aconseguixin un acord per proposar una oferta unitària a la sortida del conflicte?

Sense reconeixement del dret a l'autodeterminació no hi haurà sortida al conflicte, perquè
la manca de reconeixement de la sobirania i la identitat de Catalunya és precisament el
punt de partida del conflicte. Tenint en compte que la preferència de l'opció federal és
minoritària a la resta de l'Estat i que, en tot cas, rebutja la possibilitat de revisar la
indivisibilitat de la sobirania, un pacte federal no és possible sota aquesta premissa.
Tampoc és viable. La que fou la darrera proposta federal del catalanisme (l'Estatut

d'autonomia del 2006) ja es va viure com una distòpia tant per la dreta com per una part molt significativa de l'esquerra espanyola. Per tant, és il·lús pensar que una reforma "en sentit federal" de la Constitució sigui possible. A més, l'Estat espanyol té un problema de credibilitat molt greu. No només ha demostrat que era falsa l'afirmació que sense violència es podria parlar de tot, sinó que incompleix sistemàticament els seus acords en matèria de política territorial, governi qui governi en el centre.

L'Estat espanyol té un greu problema de credibilitat: no només ha demostrat que era falsa l'afirmació que sense violència es podria parlar de tot, sinó que incompleix sistemàticament els seus acords en matèria de política territorial, governi qui governi

Quan es controla tot l'aparell repressiu, i en absència d'instàncies de co-govern efectives (en anglès, el *shared-rule*), qui defensa l' statu quo no té cap incentiu per a reconèixer el dret a l'autodeterminació, i encara menys quan s'ha constatat que l'Estat està disposat a assumir qualsevol cost en termes de qualitat democràtica i respecte als drets humans. El no reconeixement només pot conduir a perllongar el conflicte. En cap indret del món els drets s'han assolit sense conflicte amb l'estat que els negava, és a dir, sense mobilització, protesta i desobediència. Vist que el 'procés' no ha estat cap *soufflé*, l'unionisme ha de decidir quanta inestabilitat política està disposat a assumir a curt, mig i llarg termini. Per la seva banda, el sobiranisme ha de valorar el grau de coordinació necessari entre actors polítics i socials per a sostenir el conflicte en el temps tot mantenint l'ampli suport social a la realització d'un referèndum i sent conscient dels límits de la desobediència institucional.

Cap acord podrà ser viable per donar sortida al conflicte, doncs, si no hi ha un reconeixement explícit del dret a l'autodeterminació que condueixi a una pregunta clara i vinculant al poble de Catalunya sobre la independència. És evident que aquest només és el final del camí. Abans cal voluntat de diàleg per part de qui controla l'aparell repressiu i judicial, sent difícil que aquest diàleg pugui ser percebut com a sincer quan es manté la repressió a través de la presó, l'exili i els múltiples casos pendents de judici com a resultat d'haver aplicat -i de seguir aplicant- el dret penal de l'enemic. Cap diàleg podrà ser sincer ni viable si una de les parts menysprea la capacitat intel·lectual de l'altra. Així com no es pot sostenir a nivell comparat que Espanya sigui un estat autoritari, malgrat els greus dèficits democràtics derivats d'una transició pactada amb el règim franquista que ha tingut un impacte profund en la cultura política del país i en el funcionament de les seves institucions, tampoc té sentit sostenir que el suport a la independència sigui fruit de l'existència de masses nazis i totalitàries que han estat adoctrinades per la burgesia o, simplement, que un sector de la població catalana s'hagi begut l'enteniment -per exemple, als membres de la Sindicatura Electoral de l'1-O se'ns va definir com a "politòlegs borratxos" [1]. Negar la capacitat de les persones i dels col·lectius de ser, de raonar i de disposar de lliure albir és una estratègia deshumanitzadora que ha facilitat el silenci de molts davant la repressió o fins i tot el seu aval actiu a la repressió. No és possible el diàleg amb qui no reconeix la possibilitat d'ésser ni la capacitat d'agència de l'altre. Es tracta

d'una actitud antidemocràtica.

Quins són els grans reptes socials, polítics i econòmics que ha d'encarar Catalunya en els propers anys?

Més enllà de quins puguin ser els grans reptes que ha d'encarar Catalunya en els propers anys, la qüestió de amb quines eines pot encarar aquests reptes és molt rellevant. La crisi econòmica i financera de la darrera dècada i l'emergència sanitària de la COVID-19 en són dos exemples clars. D'una banda, les polítiques d'austeritat aplicades per la UE i pel govern espanyol van afectar profundament les Comunitats Autònomes, perquè la centralització fiscal vigent limita les seves facultats de recaptació d'impostos i llur capacitat de despesa, a excepció del País Basc i de Navarra. El govern central també va limitar substancialment la implementació de polítiques socials i polítiques d'igualtat de gènere a nivell autonòmic, fins i tot fent un ús polític d'un Tribunal Constitucional –ja de per si altament polititzat i que sempre resol a favor de més recentralització– per aturar les polítiques de rescat social impulsades per algunes CCAA. En el cas català van quedar suspeses, entre d'altres, les mesures per evitar desnonaments i per mitigar la pobresa energètica, la revocació de l'exclusió de les persones migrades en situació irregular dels serveis de salut, i d'altres mesures de protecció social. D'altra banda, en el cas de la COVID-19 la distribució de les competències entre nivells territorials ha tornat a quedar en paper mullat amb la imposició d'una gestió centralitzada, malgrat que fa dècades que la competència en salut està en mans de les CCAA. Ha quedat palesa un cop més la debilitat i la manca de voluntat política per articular una governança compartida, amb unes regles de presa de decisions intergovernamentals de naturalesa jeràrquica.

Negar la capacitat de les persones i dels col·lectius de ser, de raonar i de disposar de lliure albir és una estratègia deshumanitzadora que ha facilitat el silenci de molts davant la repressió o fins i tot el seu aval actiu. No és possible el diàleg amb qui no reconeix la possibilitat d'ésser ni la capacitat d'agència de l'altre

No es pot afirmar que amb un estat independent Catalunya ho hagués fet millor en tots aquests àmbits, però és precisament en circumstàncies excepcionals quan resulta més evident que els drets es garanteixen en un territori determinat amb unes eines concretes. Els estats en poden assumir la responsabilitat exclusiva; els territoris d'un estat obsessionat amb la recentralització, en canvi, estan sotmesos a l'arbitrarietat del centre. Per això vull reprendre aquí un dels punts discutits més amunt. Aquelles persones que estan tan convençudes que la unitat de l'Estat espanyol és un bé superior, per què són tan reticents a participar d'un debat de fons sobre la independència? El feminisme d'esquerres independentista és potser dels pocs col·lectius que ha realitzat una reflexió d'aquesta

qüestió. Fa de mal resumir en uns pocs eixos quan el que es planteja és un canvi de paradigma que afectaria de manera indestruïble els àmbits social, polític i econòmic. Sense destituir el capitalisme patriarcal i racista, no es pot instituir cap nou projecte que sigui veritablement alliberador. En tant que s'estarien construint noves sobirania, s'ha treballat com assegurar que totes les eines i estructures estatals es concebin des de la màxima que "allò personal és polític" i que tinguin com a objectiu últim garantir la sostenibilitat de la vida sense subordinar-se als interessos del mercat ni delegant la reproducció social en les dones [2]. També s'han plantejat propostes per a *despatriarcalitzar* la "Política" amb majúscules i per vetllar perquè el format i els mecanismes de participació siguin equitatius i garanteixin el reconeixement de la veu de les dones en tota la seva diversitat [3].

Al llarg dels darrers anys ha sigut, de fet, molt frustrant veure com han estat pocs els espais de debat del món sobiranista que han comptat amb contribucions feministes, no només amb una ponència específica sobre la igualtat de gènere sinó de manera transversal en els diferents temes. L'unionisme, per la seva banda, ni tan sols s'ha esforçat per explicar el valor instrumental que atribueixen a la unitat d'Espanya.

La direcció de la meua pregunta és, doncs, doble. Per als no independentistes, quan es podrà fer un debat on els arguments no siguin del tipus "una Catalunya independent vagaria eternament per l'espai sideral" o "no seria viable econòmicament"? Si tan sòlid és el seu projecte, per què no expliquen raonadament quins són els beneficis de la unió enfront de la independència per a la vida de la gent? Quins serien els avantatges per a la igualtat efectiva de dones i homes o per al garantiment dels drets de les persones migrades, per exemple? I dins l'independentisme, quan s'organitzarà per fi un debat territorialitzat i participat, sobre el model de país amb el conjunt de la població, al marge del lloc de naixement i de la situació administrativa que reconegui l'Estat? Amb quina legitimitat es pot demanar aparcar les diferències ideològiques fins que s'hagi assolit la independència quan per moltes persones l'alliberament nacional, el social o el de gènere són indestruïbles?

NOTES

1 — José Ignacio Torreblanca, "Politólogos borrachos". Article d'opinió publicat al diari *El Mundo* el 15 de desembre de 2018. Disponible [en línia](#).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- 2 — Vegeu Gatamaula (eds.). (2017). [Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència](#). Barcelona: Pol·len Edicions. També podeu veure el segon volum: Gatamaula (eds.). (2019). [Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la repressió](#). Barcelona: Pol·len Edicions.
- 3 — Vegeu Tània Verge Mestre (coord.), Rosa M. Ortiz Monera, Montse Pineda Lorenzo, Carme Riu Pascual i Montse Romaní Draper (2019). "Imaginant una República Feminista". Monogràfic Revista IDEES, Núm. 47, Feminisme(s). Disponible [en línia](#).

Tània Verge Mestre

Tània Verge Mestre és la consellera d'Igualtat i Feminismes del Govern de Catalunya. És llicenciada en Ciència Política i de l'Administració per la Universitat Pompeu Fabra, té un màster en Cooperació Internacional per la Universitat Carlos III de Madrid i és doctora en Ciència Política per la Universitat Complutense de Madrid. Va treballar al Centre d'Estudis d'Opinió de la Generalitat de Catalunya del 2007 al 2010, i ha estat membre del seu Consell Rector del 2018 al 2021. És catedràtica de Ciència Política a la Universitat Pompeu Fabra, on ha estat la responsable de les polítiques d'igualtat en el període 2014-2021. La seva recerca s'ha centrat en com el gènere travessa els partits polítics i els parlaments, i en l'adopció i la implementació de les polítiques d'igualtat. Ha assessorat diverses institucions i organitzacions nacionals i internacionals en matèria de polítiques d'igualtat, incloent-hi el Parlament de Catalunya, el Síndic de Greuges de Catalunya, l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya (AQU), l'Institut Europeu per a la Igualtat de Gènere i el Consell d'Europa. Va ser membre de la Sindicatura Electoral del referèndum de l'1 d'octubre. És activista de diferents entitats i col·lectius del moviment feminista de Catalunya, entre les quals destaquen Ca la Dona i #OnSónLesDones. És autora de [nombrosos articles](#), entre els quals "Political party gender action plans: Pushing gender change forward beyond quotas" (2020) o "Gender, power and privilege in the parliamentary workplace" (2020).